

REFLEKSI PREVODILAČKE TRANSFORMACIJE U NASTAVI NEMAČKOG JEZIKA

Zahvaljujući veoma brzom razvoju nauke o prevođenju u poslednjoj deceniji, u stanju smo da jasnije nego ranije razlikujemo između *prevođenja kao nastavnog sredstva* i *prevođenja kao nastavnog cilja*. Prevođenje kao nastavno sredstvo poznajemo veoma dugo i koristimo se njime i danas u nastavi stranih jezika, ali se uglavnom ne pitamo šta nam prevođenje pruža i koje se veštine razvijaju zahvaljujući prevođenju sa nemačkog na srpsko-hrvatski i obratno. Ako pak razmislimo o prevođenju kao nastavnom sredstvu, onda za njegovo zadržavanje u nastavi nemačkog jezika govore uglavnom tri razloga. Prevođenje se može koristiti:

- pri semantiziranju nepoznate leksike
- pri analitičkom čitanju
- za kontrolu razumevanja pročitano g teksta.

Za razvijanje veština reproduktivne, a pogotovo produktivne upotrebe nemačkog jezika tradicionalno prevođenje nema gotovo nikakvu ulogu. Znatno više znači tzv. konfrontativno prevođenje koje se koristi specijalno pripremljenim tekstovima sa odabranim intereferentnim pojavama. Ali i ovde se ne radi o unapređivanju veština upotrebe jezika, već o drugim nastavnim ciljevima, koji nisu predmet ovog članka.

Ako pak, s druge strane, posmatramo obrazovanje prevodilaca, onda možemo da konstatujemo da se tu radi o prevođenju kao nastavnom sredstvu, ali i kao nastavnom cilju. Prevodilac mora da sadržaje izražene jezičkim sredstvima jednog jezika prevede, tj. izrazi jezičkim sredstvima drugog jezika. Takvo prevođenje mora da bude što *adekvatnije*, što znači da prevod nije ni *doslovan*, ni *po smislu*, ni *slobodan*. Pod adekvatnim ne podrazumevamo ni ono što Ljudskanov naziva adekvatnim prevođenjem¹, već jedino prevod u kome je pomoću prevodilačke transformacije sačuvana invarijantnost informacije. Pri tome je potpuno irelevantno kojim jezičkim sredstvima se to postiže. Po sebi je razumljivo da se ovaj termin ne bi mogao bezrezervno primeniti na prevođenje lepe književnosti, gde osim sadržaja veliku, a ponekad i najvažniju, ulogu igraju forma i ekspresivnost.

Svaki proces transformacije, a prevođenje je baš to, vezan je za gubitak supstance. Zbog toga je i potpuno informacije pri prevođenju više želja nego realan cilj. Obuka prevodilaca teži da neminovne gubitke svede na minimum i da osposobi prevodioca da, zahvaljujući određenom leksičkom fondu kojim raspolaže, bude u stanju da izrazi više nego što bi to inače bio u stanju. Tu okolnost može da iskoristi nastava stranih jezika na taj način što učenika upoznaje sa sredstvima prevodilačke transformacije i pri prevođenju u okviru nastavnog procesa teži potpunosti informacije sadržane u jezičkom iskazu, ne zahtevajući adekvatnost jezičkih sredstava.

¹ Alexander Ljudskanov, *Mensch und Maschine als Übersetzer*, Halle-Saale, 1975, str. 25: »Mit diesem neuen Überstungstyp [adäquate Übersetzung — m. pr.] wird angestrebt, das Original in der Einheit von Inhalt und Form so wiederzugeben, wie es ist. Bildlich gesprochen, stellt sich die adäquate Übersetzung das Ziel, den Leser in das Land und die Epoche des Werkes zu versetzen, während die freie Übersetzung das Ziel hatte, das fremdsprachige Werk in das Land und die Epoche des Lesers zu versetzen.«

Jedan od svakako najviših ciljeva nastave stranih jezika u našoj školi jest osposobljavanje učenika da u procesu komunikacije relativno ograničenim brojem jezičkih sredstava što više iskaže. Taj je cilj istovetan kao i kod obrazovanja prevodilaca. I u jednom i u drugom slučaju radi se o tome da govornik nije u stanju da uvek *ad hoc* nađe odgovarajući izraz svojim mislima, čak i kada raspolaže dovoljnim leksičkim i gramatičkim fondom. Potrebno je da postoje odgovarajuće veštine koje ga osposobljavaju da, u slučaju nemogućnosti trenutne aktualizacije adekvatnog izraza, nađe što adekvatniju zamenu kojom ne bi bitno narušio potpunost informacije. Kao nastavnici nemačkog jezika ne smemo da se pouzdamo da će učenik zahvaljujući svojim individualnim mogućnostima biti u stanju da u slučaju potrebe nađe ili odgovarajući izraz ili njemu odgovarajuću zamenu. Takođe ne smemo da pretpostavimo da će on biti u stanju da redundantne komponente jednog jezičkog izraza pravilno shvati i u slučaju potrebe izostavi, ne menjajući pri tome bitno sadržaj iskaza. U tu svrhu mi moramo u nastavu da uvedemo transformacione vežbe istog vida kao što se one primenjuju u obuci prevodilaca. Osnovne pojave u transformaciji su supstitucija, redukcija i parafraza, za koje u nastavku dajemo elementarne primere, budući da se, kao što je poznato, u literaturi nastave stranih jezika one različito interpretiraju.

Supstitucija je najčešća forma transformacije. U zavisnosti od njenog sadržaja, govorimo o gramatičkoj, leksičkoj i sintaksičkoj supstituciji. Pronominalizacija je najjednostavnija forma supstitucije, npr.

S — Hat es Paul gesehen?

R — Ja, er hat es gesehen.

S — Hast du Peter und Paul gesprochen?

R — Ja, ich habe sie gesprochen.

Kod verbalizacije se nominalna fraza unutar predikacije zamenjuje odgovarajućim glagolom:

S — Ist der davon in Kenntnis gesetzt worden?

R — Ja, ich habe es ihm gesagt.

Transformacija pasiva takođe je često korišćeno jezičko sredstvo koje naročito dolazi do izražaja pri prevođenju sa nemačkoga na srpskohrvatski:

S — Wir wurden danach nicht gefragt.

R — Nisu nas pitali o tome.

Tranzitiviranje intranzitivnih glagola često je upotrebljavano sredstvo supstitucije:

S — Wer antwortete auf den Brief?

R — Er hat ihn beantwortet.

Sintaksička transformacija ima različite vidove. Ona se javlja, npr., kada se infinitiv ili neka druga nominalna konstrukcija u srpskohrvatskom izražava rečenicom:

S — Ich sehe sie gern tanzen.

R — Rado gledam kako ona igra.

S — Sie sehen ärmlich aus.

R — Vidi se da su siromašni.

S druge strane, ima slučajeva kada se zavisna rečenica u nemačkom zamenjuje rečeničkim delom u srpskohrvatskom:

S — Er wollte mich besuchen, bevor er in die Ferien ging.

R — Hteo je da me poseti pre odlaska na odmor.

S — Es war so dunkel, daß ich sie nicht sehen konnte.

R — Nisam mogao da je vidim u mraku.

Sintaksička transformacija je u pitanju i kada indirektan govor izražavamo različitim »baznim strukturama«:

Man weiß nicht, daß diese Regel nicht gilt.

Man weiß nicht, daß diese Regel nicht gültig ist.

Man weiß nichts von der Ungültigkeit dieser Regel.

Man weiß nichts vom Ablauf der Geltungsdauer dieser Regel.

Man weiß nicht, daß diese Regel keine Gültigkeit hat.

Man weiß nicht, daß die Gültigkeit der Regel abgelaufen ist.

Leksička supstitucija je zamena pojedinih leksičkih jedinica drugima, koje ne moraju bezuslovno da budu sasvim ekvivalentne. Jedna od takvih mogućnosti je konkretizacija, npr.:

S — Wir müssen die Sache noch mal besprechen.

R — Mi moramo o tome predlogu/planu/događaju/slučaju još da porazgovaramo.

S — Das Konzert war am Samstag.

R — Koncert je održan u subotu.

Generalizacija je pojava suprotna po smeru, npr.:

S — Er kommt zu uns fast jedes Wochenende.

R — On nam dolazi skoro svake sedmice.

S — Er setzte sich in seinen Ford und fuhr davon.

R — Seo je u svoj auto i otišao.

Zamena posledice uzrokom, i obratno takođe su mogućnosti supstitucije, koje naročito pri prevođenju dolaze do izražaja:

S — Er ist tot.

R — On više nije živ.

S — Er erwartete eine Antwort auf die Frage nach ihr.

R — Pitao je za nju.

Antonimija je rasprostranjeno sredstvo kompleksne leksičke i gramatičke supstitucije:

S — Peter beantwortete seine Frage nicht.

R — Petar je prečutao odgovor.

S — Ich spreche ernst mit ihm.

R — Ja se s njim ne šalim.

S — Ich wußte, daß diese Lösung schlecht ist.

R — Znao sam da to rešenje nije najbolje.

Kompenzacija potiče iz težnje da se nedostatak ili trenutna nemogućnost aktualizacije jednog jezičnog sredstva nadoknadi nekim manje ili više ekvivalentnim, npr.:

S — Meine Geschwister gehen noch nicht zu Schule.

R — Moja braća i sestre /moj brat i moja sestra/ moj brat i moje sestre/ moja braća i moja sestra još ne idu u školu.

S — Na kućama su istaknute zastave.

R — Die Häuser sind mit Fahnen geschmückt.

Prilikom prevođenja na srpskohrvatski često smo konfrontirani sa nepostojanjem sasvim adekvatnog izraza, pa smo primorani da pribegnemo kompenzaciji:

- S — Seine Liebe zu ihr ist groß.
 R — On je veoma voli.
 S — Könntest du Milch holen?
 R — Da li bi mogao da odeš po mleko?

Pod kompenzaciju spada i supstitucija idiomatskih izraza, leksikalizovanih spojeva i sl.:

- S — On se sakrio kao kukavica.
 R — Er hat sich feige versteckt.
 S — Kud ona okom tud on skokom.
 R — Er ist Pantoffelheld.

Redukcija je ispuštanje za informaciju nevažnih, redundantnih delova jednog jezičnog iskaza. Kao što je poznato, manje-više svaki jezički iskaz sadrži redundantne elemente. U naučno-stručnim tekstovima ih je najmanje, dok beletristika, a pogotovo poezija mogu da sadrže pretežno redundantne sastavne delove. Izgleda da nije preterano reći da su razumljivost, a pogotovo estetska vrednost jednog teksta direktno proporcionalne sa redundantnošću. U normalnoj međuljudskoj komunikaciji redundantnost je neophodna jer ona u izvesnoj meri zamenjuje kontekst ili ga upotpunjuje, a u svakom slučaju poboljšava razumevanje. U okviru transformacionih vežbi, međutim, da bismo postigli maksimum informativnosti uz minimum redundantnosti, moramo kod učenika da težimo razvijanju veština odvajanja bitnoga od nebitnoga. Većina redundiranih elemenata spada u područje leksike, i učenik mora da bude u stanju da u svakom konkretnom slučaju trenutno razluči jedno od drugoga i samo ono što je bitno iskaže jezičkim sredstvima drugog jezika. Mogućnosti redukcije su veoma velike, ali na ovom mestu ćemo doirnuti samo parne sinonime koji su po pravilu nosioci redundantnosti, npr.:

- S — Es wäre recht und billig, wenn er das tun würde.
 R — Bilo bi pošteno da to on uradi.
 S — On je dobar i zlatan dečko.
 R — Er ist ein guter Junge.
 S — Er versprach hoch und heilig zu kommen.
 R — Svečano je obećao da će doći.

Parafraza kao oblik vežbi u nastavi stranih jezika izlazi na izvestan način iz okvira transformacije. Ona je najbliža kompenzaciji i ovde se pominje zato što ima iste ciljeve kao i transformacija. Parafraza je, u stvari, najslobodniji vid transformacije koji se drži samo sadržaja jezičnog iskaza i kod prevođenja na drugi jezik koristi se isključivo asocijacijama. Jezički iskaz na je-dnom jeziku izaziva, naime, u nama asocijacije koje jezičkim sredstvima drugog jezika prilikom kodiranja parafraziramo. Takva parafraza može da prethodi daljem komprimiranju i redukciji do oblika koji bi potpuno odgovarao normama jezika na koji se prevodi.

Parafraza je takođe pristup rešenju takozvane »bezekvivalentne leksike« koja predstavlja poseban problem pri prevođenju, ali samo u posebnim slučajevima može da bude predmet vežbi sa učenicima.

Najjednostavniji primeri parafraze dati su u nastavku:

- S — On se prošle godine oženio.
 R — Er hat voriges Jahr eine Familie gegründet.
 S — Man hat die Straße gefegt.
 R — Ulicu su počistili metlom.

S — Er macht viele Schreibfehler.

R — On mnogo greši u pisanju.

Eksperiment koji smo sproveli na ograničenom broju primera potvrđuje našu pretpostavku o primenljivosti prevodilačke transformacije u nastavi stranih jezika. Ispitanici — dvadeset studenata germanistike — koji su dotle prevođenje poznavali samo u klasičnom smislu kao nastavno sredstvo, i to radi semantiziranja nepoznatog teksta, upoznati su sa prevodilačkom transformacijom. Kao zadatak su dobili, ne znajući da se radi o testu, 20 jednostavnih rečenica na nemačkom jeziku, ali sa višeznačnim glagolima, na koje je trebalo da odmah, bez razmišljanja, napišu odgovore na srpskohrvatskom jeziku na osnovu asocijacija koje u njima nastaju pod uticajem nemačkih rečenica. Ispitanicima je također rečeno da reaguju spontano i ne vode računa prilikom pisanja rešenja o jezičkim sredstvima koja su bila primenjena u nemačkim rečenicama. Budući da nije postojala kontrolna grupa radi poređenja, kao i zbog relativno malog broja primera, rezultati mogu da posluže samo kao indicija o primenljivosti prevodilačke transformacije u nastavi nemačkog jezika.

Od ukupno 400 odgovora 350 ih je bilo tačno, 33 su bila na granici akceptabilnosti a samo ih je 17 bilo pogrešno. Pogrešni odgovori su najilustrativniji jer govore o maksimalno mogućoj spontanosti, s jedne strane, a s druge strane o velikom rasipanju asocijativno uslovljenih rešenja.

Na rečenicu

Er rannte mit dem Kopf gegen einen Baum

sledeći odgovori nisu bili tačni:

- Tvrdoglav je.
- Potrčao je glavom na drvo.
- Jurio je glavom bez obzira.
- On hoće glavom kroz zid.
- Tvrdoglavo je nastojao nešto učiniti.

Rečenica

Das Pendel befindet sich in Ruhe

izazvala je sledeće pogrešne reakcije:

- Mukla je tišina.
- Klatno je stalo — vreme je stalo.
- Klatno je odzvanjalo u tišini.

Obrada rezultata pokazala je sledeće:

1. Pogrešni odgovori dati su samo na sedam od dvadeset rečenica.
2. Pogrešni odgovori nisu posledice pogrešnog reagovanja ispitanika, već je uzrok u nedovoljnom razumevanju nemačkih rečenica, što je izazvalo odgovarajuće asocijacije.
3. Sam tok testa i kratkoća vremena, koja je primoravala ispitanike da se maksimalno skoncentrišu i oslone na sebe, garantuju spontanost i verodostojnost dobivenih podataka.

Na osnovu svega napred rečenog, skloni smo ubeđenju da se prevodilačka transformacija može, uz odgovarajuću pripremu učenika, koristiti i u nastavi sa učenicima srednjih škola kako radi poboljšanja njihovih izražajnih mogućnosti u pismenom izražavanju, tako i uz odgovarajući trening u usmenom izražavanju, pre svega u dijalogu. Težište vežbi treba da bude na osposobljavanju učenika da se za iste sadržaje koriste različitim jezičkim sredstvima, i obratno, a da pri tome ne budu inhibirani zahtevom za istovetnošću jezičkih sredstava.

Vera Roglić

REFORMA PRAVOPISA GRAMATIČKE ILI PRAVOPISNE TOLERANCIJE U FRANCUSKOM JEZIKU

Reforma pravopisa koja je, u okviru opsežne reforme nastave i obrazovanja Renéa Habyja, ministra prosvete Francuske, stupila na snagu uredbom od 28. decembra 1976. godine, dovela je do izvesnog usklađivanja pravopisnih i gramatičkih normi sa pojavama koje je upotreba već nametnula jeziku.

Gramatičke ili pravopisne tolerancije obuhvataju 10 poglavlja koja tretiraju 33 pitanja. U prikazu se poštuju redosled i primeri dati u tekstu uredbe.

I. GLAGOLI

1. U rečenici sa više subjekata koji nisu spojeni veznikom toleriše se upotreba glagola u množini:

La joie, l'allégresse s'empara (ili s'emparèrent) de tous les spectateurs.

2. Kada su dva subjekta povezana sa *comme, ainsi que* . . . , kao i kada je više subjekata povezano sa *ni . . . ni*, toleriše se glagol u jednini: Le père comme le fils mangeaient (ili mangeait) de bon appetit. Ni l'heure ni la saison ne conviennent (ili ne convient) pour cette excursion.

3. Ako je subjekat imenica koja izražava grupu kojoj sledi neka druga imenica u množini, kao dodatak, toleriše se glagol u množini:

A mon approche une bande de moineaux s'envola (ili s'envolèrent).

4. Iza *plus d'un* . . . toleriše se upotreba glagola u množini:

Plus d'un de ces hommes m'était inconnu (ili m'étaient inconnus).

5. Iza *un/e des* . . . *qui* toleriše se glagol u jednini:

La Belle au bois dormant est un des contes qui charment (ili qui charme) les enfants.

6. Kod glagola *être* koji ima za subjekt zamenicu *ce* toleriše se glagol u jednini, iako je atribut imenica u množini ili zamenica u 3. licu množine:

Ce sont là (ili c'est là) de beaux résultats.